

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗМІН У СИСТЕМІ ПРИГОЛОСНИХ ФОНЕМ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Бурка Н.А.

Київський національний лінгвістичний університет
leschenko.nat@gmail.com

The article is a complex study of consonantal phonemes' syntagmatics, registered at the beginning, in the middle and at the end of the word throughout the historical development of the English language. The paper also proves the necessity to define the role of reasons for changes in the English consonantal syntagmatics. In particular, the study of the interaction of lingual (structural, functional, anthropophonic) and extralingual (regional, military, migratory, political, religious, ethnic, socio-legal, cultural, economic, etc.) factors made it possible to identify the reasons that caused changes in the English language in general and its phonemic system in particular.

Key words: *Old, Middle and Modern English periods, comparative analysis, the English language development, syntagmatics, consonantal clusters, frequency characteristics.*

Протягом історичного розвитку в межах традиційно розглядуваних у лінгвістиці трьох періодів розвитку англійської мови (давньоанглійського, середньоанглійського та новоанглійського) [1, с. 7; 3] роль приголосних фонем у реалізації розрізнявальної (диференційної) і конститутивної функцій зростала послідовно. Комплексними причинами появи в англійській мові нових приголосних фонем і формування особливостей їхнього функціонування слід уважати складну взаємодію внутрішніх, лінгвальних, і зовнішніх, позалінгвальних, факторів.

До лінгвальних факторів належать: *структурні* (зміна парадигматичної системи фонем із відповідною перебудовою фонематичних опозицій), *функціональні* (збільшення кількості морфем і лексем, у звуковому оформленні яких містяться нові фонemi), *антрополофонічні* (здатність артикуляційно-перцептивного апарату людини до відтворення новоутворених фонем і їхнього смислорозрізнення). Основними позалінгвальними факторами, які вплинули на зміни синтагматики приголосних фонем упродовж розвитку англійської мови, слід уважати такі: військово-політичні, міграційні, регіонально-економічні, релігійні, етнічні, природно-катастрофічні, цивілізаційно-технологічні й міжнародно-комунікативні [2, с. 28], а також стандартизація мовної літературної норми, що супроводжувалася значною кількістю іншомовних запозичень.

У давньоанглійський період відбулося розщеплення гуттурального

ряду (піднебінних, фарингальних і ларингальних фонем) на два ряди – велярні й палатальні; випадіння /j/ у середині слова після всіх приголосних, крім /r/, якщо попередній склад довгий; випадіння інтервокальної /h/, яка стоїть після приголосної перед голосною, а також після голосної перед дзвінками приголосними фонемами, зокрема /r/, /m/, /n/.

Найуживанішими поєднаннями приголосних фонем на початку слова були /br/, /gl/, /hl/, /hr/, /hw/, /sk/, /sp/, /st/ і /sw/ та трифонемна сполука /skr/. Серед двофонемних приголосних сполук як найбільш рекурентних у середині слова виокремлено такі: /dn/, /ht/, /ld/, /nd/, /nt/, /rg/, /rn/, /rw/, /sk/, /ts/; серед трифонемих сполук домінували комбінування /ndl/ і /str/. Найчастотнішими серед сполук у кінці слова зареєстровано двофонемні сполуки /ld/, /nd/ і /st/ [ASD].

До найважливіших змін у системі приголосних фонем у середньоанглійський період належать: вокалізація дзвінких гуттуральних спірантів, що займають позицію в середині та в кінці слова; одзвінчення глухих спірантів /f/, /θ/, /s/ на початку слова; перехід у ранній середньоанглійський період да. /ð/ у позиції перед /m/, /n/, /l/, /r/ у /d/, а в XV ст. /d/ після голосної і перед складотвірною /r/ – у /ð/. Цей період характеризується спрощенням подвоєних (довгих) гемінатів; приголосні фонemi скандинавських і французьких запозичень здебільшого легко передавалися англійськими приголосними фонемами.

Серед двофонемних частотновживаних фонемосполучень на початку слова є /br/, /gr/, /fl/ і /fr/, /tr/, а в середині слова – /bl/, /kl/, /mp/, /nd/, /nt/, /rm/, /rt/, /tr/ і /st/. Порівняння специфіки актуалізації цих приголосних сполук у двох періодах розвитку англійської мови свідчить про зменшення в середньоанглійський період кількості двофонемних (крім тих, що починаються на /l/ і /r/) і трифонемих сполук та повне зникнення чотирифонемих поєднань. У кінці слова загальна кількість сполук зменшилася при домінуванні – /nt/ і /st/ [MED].

Результатом аналітизації та фіксації наголосу на першому складі кореневої морфеми в середньоанглійський період стає редукція флексій та їхній остаточний розпад у новоанглійський період, унаслідок чого довжина слів стає меншою, а межі складу і морфеми стали збігатися. Це спричинило мінімізацію ролі флексій у вираженні граматичної інформації, виникнення значного пласту односкладових та одноморфемних слів і відповідно – спрощення фонемного складу приголосних фонем.

На початку слова двофонемні сполуки /dr/, /fl/, /fr/, /kr/ закріпилися в

системі мови в новоанглійський період, маючи досить високу частоту вживання. Середина слова демонструє суттєве збільшення кількості можливих поєднань із шумною приголосною фонемою /b/: /bd/, /bn/, /bl/, /bp/, /br/, /bs/, /bt/ при значному переважанні частоти актуалізації сполуки /bl/. Тенденція щодо зменшення кількості різновидів поєднань у середині новоанглійського слова притаманна й сполукам із носовою сонорною фонемою /m/: /mb/, /mk/, /mf/ і /mn/. Фонемосполучення /mp/ зареєстроване як найчастотніше. Найрекурентнішою серед підгрупи сполук /sk/, /sl/, /sm/, /sn/, /sp/, /st/, /sw/ залишається /st/. Розгляд закономірностей функціонування приголосних сполук у кінці новоанглійського слова виявив серед них два диграфа – <sk> і <ch>. Новоанглійський період характеризується ускладненням структури синтагматики трифонемних приголосних сполук у середині слова: /bsk/, /bst/, /lkm/, /lpr/, /mpk/, /mpl/, /nkt/, /nds/, /npl/, /nrl/, /ntb/, /ntl/, /ntm/, /ntr/, /pbr/, /pst/, /rlp/, /rlw/, /rmf/, /rpl/, /rst/, /rtm/, /rtn/, /skl/, /stb/, /stm/, /tsk/, /tsp/, /tst/, /wsp/, /wsr/ [LWD].

Частотні характеристики актуалізації приголосних сполук у трьох позиціях частки їхнього вживання на початку, у середині та в кінці слова в середньоанглійський період та про відповідне їхнє зменшення в новоанглійський період; значне переважання двофонемних сполук протягом усього історичного часу; спадно-висхідну динаміку розвитку три- й чотирифонемних сполук зі зменшенням їхньої кількості в середньоанглійський період та збільшення в новоанглійський період.

Здатність фонем вступати в сполуки, тобто їхня валентність, залежить здебільшого від їхніх фонемних характеристик, зокрема, від внутрішньої будови приголосних фонем. Позиція фонем найчастіше визначається способом артикуляції, а дистрибуція – місцем артикуляції. Дистрибутивний аналіз засвідчив відповідність сполучуваності фонем їхній парадигматичній класифікації. Сполуки на початку давньоанглійського слова є найбільш стабільними через необмеженість морфологічними швами і здатні слугувати основою для здійснення дистрибутивної класифікації фонем. Розташування приголосних сполук у кінці слова виявилось найменш сприятливим для встановлення закономірностей їхньої сполучуваності, моделювання структури та обґрунтування причин змін, оскільки приголосні сполуки в цій позиції знаходилися в процесі становлення у всі періоди історії мови через розпад системи флексій через редукцію, випадіння голосної фонем. Антропофонічні фактори не дозволяли реалізації приголосних фонем у неприйнятних для носія певної мови комбінаціях фонем, хоча наявні фонем,

реалізація яких є надто важкою для вимови.

У відсотках максимальна кількість появи в англійській мові нових приголосних сполук відбувалася в середньоанглійський період її розвитку і становить 27 % від їхньої загальної кількості, які функціонували протягом усієї історії мови.

Найбільша кількість нових приголосних двофонемних сполук, локалізованих на початку слова (30,7 %), відбувалася в англійській мові в середньоанглійський період її розвитку; максимум локалізації приголосних фонем (62,5 %) у середині слова належить до давньоанглійського періоду її розвитку; рівновелика частка появи двофонемних приголосних сполук у кінці слова припадає на давньо- та новоанглійський періоди (26,7 % і 23,5 %).

Література

1. Иванова И. П., Чахоян, Л. П., Беляева Т. М. История английского языка. Санкт-Петербург : Лань, 1999. 512 с.
2. Левицкий В. В. Основы сравнительной фонетики германских языков. Черновцы : Рута, 2003. 124 с.
3. Sweet H. The History of Language. Norwood, Pa : Norwood Editions, 1978. xi + 148 p.
4. [ASD] An Anglo-Saxon Dictionary. Based on the Manuscript Collections of Joseph Bosworth / Ed. and enlarged by T. Northcote Toller. Oxford : Clarendon Press, 1997. 1302 p.
5. [LWD] Longman World Wise Dictionary / Ed. by M. Murphy. Ed. 2nd. Harlow : Pearson, 2008. 792 p.
6. [MED] A Middle-English Dictionary Containing Words Used by English Writers From the 12th to 15th Century / Ed. by F. H. Stratmann: [a new ed.; re-arranged, revised and enlarged by H. Bradley]. Oxford : Oxford University Press, 1967. 708 p.